

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет історії політології і міжнародних відносин

Кафедра всесвітньої історії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія Середніх віків

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія)»
Спеціальність А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями)
Предметна спеціальність А4.03 Середня освіта
(Історія та громадянська освіта)
Галузь знань А Освіта

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1 від “27” серпня 2025 р.

м. Івано-Франківськ – 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Історія Середніх віків
Викладач (-і)	Мирослав Михайлович Волощук
Контактний телефон викладача	+380342596103
E-mail викладача	myroslav.voloshchuk@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний/заочний (включає лекційні, практичні, індивідуальні завдання, самостійну роботу у широкому вимірі персональних практик студента)
Обсяг дисципліни	6 кредитів ЄКТС (180 годин)
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/developer/course/view/1935
Консультації	передбачаються
2. Анотація до навчальної дисципліни	
Предметом вивчення є історія Середніх віків – одна з найфундаментальніших вузівських навчальних дисциплін, котра хронологічно охоплює період історії V–XV ст. З інших предметів, які пропонують студентам найрізноманітніші напрями розвитку всесвітньої історії, Середньовіччя чи не найскладніше, насичене хронологією, термінологією, власними назвами. Політична мапа Європи і світу цього часу – одна з найяскравіших, динамічно змінюється в силу династичної, військово-політичної, релігійної чи іншої кон'юнктури. Континенти за понад тисячолітню історію дізналися про десятки керівних династій, чимало систем світобачення і світосприйняття, зіткнення цілих цивілізацій. Звідси – особлива складність вивчення епохи. Для вчителя історії ЗОШ проблема полягає ще й в тому, що на відміну від Античної епохи, чи Ранньомодерної доби, Середньовіччя репрезентоване старими, головню, умовно «мертвими» в повсякденному усному вжитку, мовами: вульгарною латинською, середньо-грецькою, церковнослов'янською, німецькими чи франкськими діалектами, арабською, періодично гебрійською та ін. Специфіка пояснення дітям у школі такого кшталту строкатої історії завжди нашо́вхується на чималі перешкоди, які спробуємо спросити у даному конкретному випадку. Самих лише теоретичних знань, як часто є, не завжди виявляється достатньо. У цьому випадку варто володіти цілим арсеналом програмних та предметних компетентностей задля якісного і продуктивного викладання предмету у школі.	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
Мета та цілі курсу опираються на освітню програму першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за галуззю знань А Освіта, спеціальності А4 «Середня освіта» предметної спеціальності А4.03 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, програмові вимоги, що включають перелік основний тем, які обговорюватимуться на лекціях, готуватимуться студентами на практичних, або ж виконуватимуться як самостійна робота (конспект монографій, творчі виступи, есе, мультимедійні презентації тощо). Однак під час навчання тематика модуля може змінюватися залежно від напрямку розвитку викладання предмету. Усестороннє опрацювання запропонованих тем має надати студентові не лише широку базу знань із даного предмета, а й закріпити відповідні практичні навички, допомогти опанувати і застосувати загальні засади методології наукової та професійної педагогічної діяльності за спеціальністю Середня освіта (Історія). Завдання: ознайомити студентів із історією Середніх віків V–XV ст.; навчити використовувати в професійній і соціальній діяльності набуті знання і вміння, порівнювати їх із досвідом вивчення української історії; виробити в студентів навички самостійних оцінок і власних суджень щодо розглянутих історичних проблем. Одним з головних завдань курсу є формування в молодого покоління суспільної свідомості, культури, моралі, самостійного творчого мислення, вироблення патріотичної орієнтації, прагнення до самореалізації.	

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

– володіти знаннями із предметної області майбутньої професії, необхідними для роботи в навчальних закладах середньої освіти. Знати і розуміти основні концепції, теорії та етапи розвитку історії, в цілому і середньовічної історії, зокрема, теоретичні основи правової та економічної наук, теоретичні і практичні основи навчання історії і суспільствознавчих предметів і ін.; орієнтуватися на їх сучасні досягнення.

– знати термінологію та наукову періодизацію предмету

– розуміти та інтерпретувати вивчений матеріал у вербальній і невербальній формах різного обсягу й складності, дотримуючись грамотності

– здійснювати аналіз, синтез ін., мати сформоване критичне мислення

– використовувати знання, уміння і навички із дисциплін фундаментальної та професійної підготовки для розв'язання конкретних завдань у професійній діяльності учителя історії і суспільствознавчих предметів.

– самостійно оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції у державі та світі, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, а також освітні проблеми, пропонувати способи їх розв'язання, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем; формувати політичну культуру, ініціативу і підприємливість

– вести пошукову роботу з історії Середніх віків, а також здійснювати наукові і науково-педагогічні дослідження, методики викладання історії, історичного краєзнавства; застосовувати міждисциплінарний підхід.

– застосувати професійний і творчий потенціал як в інтересах українського суспільства (в освітній і соціальній сферах суспільного життя), так і для самореалізації особистості; розуміти проблематику ролі й місця людини в історичному процесі

– вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання на заняттях з історії Середніх віків компетенції, усвідомлювати призначення професійної діяльності вчителя історії і суспільствознавчих предметів, а також потреби систематично підвищувати професійну кваліфікацію вчителя через постійне самостійне навчання впродовж життя.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Результати навчання та компетентності розвиваються суміжно, в контексті виконання низки теоретичних і практичних завдань, передбачених програмовими вимогами навчальної дисципліни. У процесі їхнього виконання студент (майбутній вчитель) вдосконалюватиме комунікативну, лінгвістичну, інформаційно-цифрову, соціальну у громадянську компетентності, виробить навик постійно вчитися, шукати нове і вдосконалюватися у вже відомому, виростатиме у власному соціокультурному просторі та, безперечно, володітиме широким спектром фахових, предметних компетентностей вчителя-професіонала.

1. Робота з першоджерелом (належить до лінгвістичної, інформаційно-цифрової, загальнокультурної компетентності, у цілому – навчання вчитися).

Студент отримує фрагмент джерела на староболгарській (церковнослов'янській), латинській мовах доби Середньовіччя (оригінал або вже відчитана його версія – у випадку тексту на латині) задля типологізації, встановлення авторства та часу написання, вичленення незнайомої термінології (власні назви – імені, предикати, прізвиська осіб, географічні локоніми й хороніми, спеціальні поняття – уряди, адміністративну номенклатуру, етноніми тощо) та її пояснення, а також коментаря отриманого фрагмента джерела. Такий навик буде корисним під час прищеплення учням розуміння елементів наукової роботи, ознайомлення із живою історією, проникнення в її найпотаємніші глибини.

2. Реферований переклад статті з іноземної мови (лінгвістична, інформаційно-цифрова, загальнокультурна компетентність, навчання вчитися, а також низка фахово-предметних: наявність системи знань із предметної області майбутньої професії, наявність основних теорій та концепцій сучасної історіографії, джерелознавства, здійснення джерелознавчого та історіографічного аналізу зібраної інформації).

Студент отримує на переклад, із власної ініціативи запропонованої іноземної мови, наукову статтю або фрагмент монографії обсягом не більше 15 сторінок, які має перекласти близько до тексту в учнівському зошиті, здійснивши чіткий бібліографічний її опис та перекладені сторінки. Така форма роботи не тільки вдосконалює культуру спілкування (невербального) іноземною мовою, а й виховує у студентів знання в галузі зарубіжної історіографії, наукову етику ведення конспекту, здатність

застосовувати сучасні методи і освітні технології (*online* переклади, новітні для цього гаджети тощо).

3. Опрацювання спеціалізованої музейної експозиції (належить до комунікативної, соціальної і громадянської, загальнокультурної компетентностей, у цілому – навчання вчитися).

Студент із цією метою самостійно відвідує музей, у якому присутні спеціалізовані тимчасові медієвістичні виставки або стаціонарні покази. Його завдання передбачає опрацювання та класифікацію цієї експозиції за характерними критеріями побаченого, наприклад: війна, побут і повсякдення, господарство і ремесла, світ релігійних уявлень і міфологія, освіта і наука, символи влади та ін. Прикінцевим варіантом підготовки є мультимедійна презентація та усний виступ. Такого роду робота важлива для частішого залучення дітей відвідувати музеї, вміння пояснити експозицію, дати чіткий розлогий, а головне, цікавий коментар до будь-якого артефакту, прививати висококультурні цінності, вміти логістично грамотно побудувати такі відвідини музею, знати головні тематичні музеї світу, Європи і України (свого краю).

4. Археологічний артефакт (належить до лінгвістичної, інформаційно-цифрової, компетентності, компетентності у природничих науках та технологіях, загальнокультурної та екологічної компетентностей, у цілому – навчання вчитися).

У цьому випадку студент має справу із живим свідком матеріальної минувшини – окремим археологічним артефактом (музейний експонат, приватна власність, підйомний матеріал під час польових досліджень, тощо). За допомогою інструментарію спеціальних історичних дисциплін та даних археології він має навчитися атрибутувати цей предмет дослідження, датувати, пов'язати із чітким колом осіб та пояснити його використання, зіставити і порівняти з іншими типологічно схожими артефактами, вміти встановити його вартість, відчитати на ньому напис, перекласти його та прокоментувати виконану роботу. Дитина зможе відчувати «дух епохи», торкнутися своїми руками до «живої історії», а відтак ще більше полюбити її, коли матиме справу, хоча б час від часу, із такими елементами занять. Сучасні технології дадуть змогу студентові такого роду завдання проводити *online* (інклюзивна освіта), застосовувати новітні гаджети, застосунки і ін. Відвідини археологічних досліджень виховає в молоді розуміння важливості дбати про екологію краю, грамотного ведення такого роду студій.

5. Спеціалізована бібліографія (належить до циклу компетентностей за предметом, бо дає змогу студентові виробити систему знань основних теорій і концепцій сучасної історіографії, джерелознавства, здійснення джерелознавчого і історіографічного аналізу зібраної інформації. Сюди ж відносимо лінгвістичну компетентність, навчання вчитися, загальнокультурну компетентність).

З метою вироблення навичку проведення наукових студій студент повинен навчитися грамотно складати бібліографічний опис видань на різну тематику. З цією метою пропонується компонування в окремому конспекті списку джерел кількістю до 50 позицій з довільно обраної студентом теми. При цьому бібліографія не обов'язково мусить бути лише українською мовою. Особливо корисним цей елемент роботи є при підготовці учнів до шкільних, регіональних та всеукраїнських олімпіад і конкурсів з історії, Малої Академії наук тощо, коли учень разом зі своїм вчителем має чітко і коректно підготувати перше наукове дослідження.

6. Розробка медієвістичного туристичного маршруту (комунікативна компетентність, лінгвістична, громадянська, загальнокультурна компетентність, навчання вчитися та здорового способу життя, поєднана із низкою фахових).

Збір та обробка даних про перелік медієвістичних пам'яток тієї чи іншої частини нашого краю і держави мають допомогти студентові скласти мапу туристичного маршруту, чітко прописати логістику та кошторис витрати поїздки, рекламу, екскурсійну програму й дозвілля (тут присутні навички підприємницької діяльності, міждисциплінарні підходи до справи, здатність керувати групами людей та вміння себе поводити в колективі). Окреслений елемент має дозволити краще зрозуміти організацію і проведення пішохідних, велосипедних чи автобусних екскурсій, особливо пам'ятками, котрим властива середньовічна історія. Через участь у таких екскурсіях дітьми (і вчителями школи, батьками дітей також) краще засвоюється навчальний матеріал, розвивається любов до рідного краю та його історії, загальнокультурні цінності, почуття патріотизму, свого статусу у суспільстві та вагомості власної професійної діяльності, а водночас застосування вчителем на практиці як теоретичних, так і практичних знань, вмінь, навичок, а також здатності до розуміння теоретичних і практичних засад економічної науки та підприємницької діяльності, основних особливостей сучасної світової та національної економіки, формування економічної грамотності і підприємливості.

7. Термінологічний диктант (належить до лінгвістичних, загальнокультурних

компетентностей, але, насамперед, має стосунок до формування фахово-предметних).

Під час практичного заняття студент отримує комплекс середньовічних термінів, які має вміти розлого пояснити (чимало з них латинського, грецького, арабського, німецького та іншого походження), датувати (використовуються компетентності спеціальних історичних дисциплін і міждисциплінарні підходи) та чітко пов'язати з конкретними історичними подіями (причинно-наслідкові зв'язки, наявність системи знань основних теорій і концепцій сучасної історіографії, джерелознавства, здійснення джерелознавчого та історіографічного аналізу зібраної інформації; вміння їх критично аналізувати, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості), назвавши джерело чи комплекс джерел, в яких вони згадуються. Понятійно-категоріальний апарат доби Середньовіччя – один із найбільш насичених, а відтак потребує від майбутнього вчителя кращого і простішого засвоєння з метою доступнішого пояснення учням школи.

8. Коментування історичної документальної та художньої кінопродукції (інформаційно-цифрова компетентність, навчання вчитися, загальнокультурна та низка фахових компетентностей)

Завдання студента передбачатиме складення фахового історичного коментаря до довільно обраного документального та художнього історичного фільму на тему вітчизняного чи європейського Середньовіччя, вичленення в сюжеті історичної правди і режисерського вимислу (із добіркою предметних компетентностей, утім міждисциплінарного характеру: здатність усвідомлювати та інтерпретувати вивчене, формувати й науково аргументувати власну позицію, брати активну участь у дискусіях; здатність порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей), локалізацію місцевості розгортання ключових подій, датування їх, встановлення головних героїв, окреслення побуту та повсякдення тощо. Елемент використання кіносюжетів під час уроків історії у школах (здатність застосовувати знання, уміння і навички із дисциплін фундаментальної та професійної підготовки в практичній діяльності – у викладанні історії і суспільствознавчих предметів, організації навчально-виховного процесу, розробці навчально-методичного забезпечення дисципліни) – давно відомий, виправданий засіб з метою кращого засвоєння учнями знань.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни (д.ф.н/з.ф.н.)

лекції	30/12
семінарські заняття / практичні / лабораторні	40/8
самостійна робота	110/160

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
2	A4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)	1	нормативний

Тематика навчальної дисципліни

Тема	кількість год.		
	Лекції д.ф.н / з.ф.н.	Семін. (прак.) заняття д.ф.н / з.ф.н.	сам. роб. д.ф.н / з.ф.н.
Тема 1. Вступ до курсу історії Середніх віків	2/1		
Тема 2. Стародавні германці та крах Західної Римської імперії	3/1		
Тема 3. Східна Римська імперія IV–IX ст.	3/1		
Тема 4. Християнська церква (до кінця XI ст.)	3/1		
Тема 5. Держави й спільноти західного Середземномор'я	2/1		
Тема 6. Світ скандинавських і британських спільнот VII–XI ст.	2/1		
Тема 7. Хрестові походи XI–XIII ст.	3/1		

Тема 8. Франція XI–XIV ст.	2/1		
Тема 9. Римо-католицька церква, Італія та Священна Римська імперія XI–XV ст.	3/1		
Тема 10. Дунайські монархії XI–XV ст.	3/1		
Тема 11. Історіографія історії Середніх віків	4/2		
Тема 12. Проблеми джерелознавства історії Середніх віків		4/0	
Тема 13. Суспільний лад франків за «Салічною Правдою» (« <i>Lex Salica</i> »)		4/2	
Тема 14. Процес феодалізації франкського суспільства у VII–IX ст. Велика феодальна вотчина		4/0	
Тема 15. Виникнення та розвиток західноєвропейського середньовічного міста		4/2	
Тема 16. Ремісничі цехи та їх розвиток у середньовічному місті		4/2	
Тема 17. Проблеми формування та функціонування станових монархій в Західній Європі (кінець XII – початку XIV ст.)		4/0	
Тема 18. Єретичні рухи в Західній Європі кінця XII–XIV ст.		4/0	
Тема 19. Селянсько-плебейські рухи в Західній Європі XIV ст.		4/0	
Тема 20. Проблеми міжнародних відносин доби пізнього Середньовіччя		4/0	
Тема 21. Система середньовічної вищої освіти. Університети		2/2	
Тема 22. Підсумкове заняття		2/0	
Тема 23. Вестготське королівство на Піренейському півострові. « <i>Вестготська правда</i> ».			3/5
Тема 24. Вандало-Аланське королівство			2/5
Тема 25. Остготське королівство в Італії. Правління Теодоріха			2/5
Тема 26. Бургундське королівство. « <i>Бургундська правда</i> »			2/5
Тема 27. Лангобардське королівство в Італії. Едикт короля Ротарі			2/5
Тема 28. Англосаксонські королівства на Британських островах. Гептархія			3/5
Тема 29. Утворення та розвиток Аварського каганату. Із « <i>Історії</i> » Менандра			3/5
Тема 30. Утворення Франкської держави на чолі з Хлодвігом.			3/5
Тема 35. Битва при Суассоні			
Тема 31. Франко-арабська боротьба у VIII–IX ст.			3/5
Тема 32. Зростання Франкської держави при Карлі Великому			3/5
Тема 33. Зовнішньополітичні відносини династії Каролінгів: із « <i>Хроніки</i> » Фредегара			3/5
Тема 34. Каролінзьке відродження			3/5
Тема 35. « <i>Правда</i> » короля Альфреда як історичне джерело			3/5
Тема 36. Місце Італії в зовнішній політиці німецьких імператорів та французьких королів			3/5
Тема 37. Політичний розвиток Італії (друга половина VIII–X ст.)			3/5
Тема 38. Оттонове відродження			3/5
Тема 39. Астуро-Леонське королівство			3/5
Тема 40. Каталонія: етапи розвитку			3/5
Тема 41. Наварра в системі християнських володінь Піренейського півострова			4/5
Тема 42. Королівство Арагон			4/5
Тема 43. Утворення Латинської імперії. Міжетнічні та міжрелігійні відносини на Балканах в XIII ст.			4/5

Тема 44. Епірський деспотат			4/5
Тема 45. Нікейська імперія			4/5
Тема 46. Трапезундська імперія			4/5
Тема 47. Війна Червоної і Білої Троянд			4/5
Тема 48. Держава Тевтонського Ордену в Пруссії			4/5
Тема 49. Велике князівство Литовське в кінці XIII–XIV ст. Гедиміновичі. Кревська унія			4/5
Тема 50. Кальмарська унія скандинавських країн			8/5
Тема 51. Італійський гуманізм і його соціальне коріння. Діяльність Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарки, Джованні Бокаччо			4/5
Тема 52. Мистецтво Раннього Відродження (XIV–XV ст.). Джотто. Мазаччо. Донателло			4/5
Тема 53. Культура Італії. Образотворче мистецтво і математика у кінці XV ст. Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаель Санті			4/5
Тема 54. Повсякденне життя доби Середньовіччя			4/5
ЗАГ:	30	40	110

Альтернативна форма проведення практичних занять передбачає комбінування семінарських (див. виокремлені **жирним**) із написанням низки рейтингових контрольних робіт (винятково для студентів стаціонарної форми навчання), які включають увесь перелік програмових питань навчальної дисципліни. Проведення цих занять може бути як на письмі, так і в системі *d-learn* (100 тестів – на одну роботу)

Рейтинг 1.

1. Хронологічні рамки і періодизація західноєвропейського середньовіччя.
2. Типологія і класифікація середньовічних джерел. Найважливіші джерела з історії країн Західної Європи раннього середньовіччя (V–XI ст.).
3. Готські та гунські завоювання на території Західної Римської імперії. Битва на Каталаунських полях. Занепад і загибель Західної Римської імперії.
4. Природно-географічне середовище Германії. Походження та розселення германців за даними античних авторів і археологічних розкопок.
5. Суспільний лад давніх та господарське життя германців за даними Гая Юлія Цезаря, Публія Корнелія Тацита. Описання германців на сторінках праць Страбона, Плутарха, Діона Кассія, Амміана Марцеліна та інших античних істориків.
6. Суспільний лад давніх германців за даними писемних джерел і археологічних досліджень. Релігійні вірування.
7. Вестготське королівство на Піренейському півострові. Вестготська правда. Остготське королівство в Італії. Правління Теодоріха Великого.
8. Вандало-Аланське королівство. Лангобардське королівство в Італії. Едикт короля Ротарі.
9. Англосаксонські королівства на Британських островах. Гептархія.
10. Утворення Франкської держави на чолі з Хлодвігом. Битва при Суассоні. Політичний устрій у франків на початку VI ст. за даними Григорія Турського.

Рейтинг 2.

1. «Салічна Правда» («Салічний Закон») як історичне джерело.
2. Господарство франків кінця V – початку VI ст. за «Салічною Правдою».
3. Форми землеволодіння і землекористування у франків. Алод. Еволюція франкської общини. Марка.
4. Соціальна і майнова диференціація у франків та соціальні зміни у галло-римському населенні. Поява у франків залежного селянства. Місце та роль в даному процесі прекарних відносин патронату-комендації, системи бенефіцій.

5. Зростання феодальної земельної власності, її форми та характер. Феодальна ієрархія та васалітет у Франкській державі. Імунітет та його роль у процесі феодалізації франків.
6. Організація управління великою феодальною вотчиною франків. Категорії залежних селян та їх повинності у Франкській державі.
7. Структура великого феодального помістя франків та характер його господарства. Феодальна рента та її характер.
8. Послаблення центральної влади при спадкоємцях Хлодвіга. Роздроблення держави франків.
9. Бенефіціальна реформа Карла Мартелла, її передумови та наслідки.
10. Франко-арабська боротьба у VIII ст. Битва при Пуатьє.

Рейтинг 3.

1. Зростання Франкської держави при Піпіні Короткому і Карлі Великому.
2. Розвиток феодальних відносин в державі Каролінгів. Капітулярії франкських володарів.
3. Політична організація Каролінгської держави при наступниках Карла Великого.
4. Верденський поділ імперії Карла Великого: причини, передумови та наслідки.
5. Зовнішня політика династії Каролінгів. Людовік Благочестивий і Лотар
6. Община в англосаксів VII–IX ст. за законами королів Уїтреда та Іне.
7. Соціальна диференціація англосаксонського суспільства за законами королів Уїтреда та Іне.
8. Особливості процесу феодалізації в англосаксів.
9. Англосаксонські королівства у боротьбі з норманами VIII–IX ст.
10. *«Правда»* короля Альфреда як історичне джерело.

Рейтинг 4.

1. Виникнення Східної Римської (Візантійської) імперії. Специфічні риси раннього ромейського суспільства. Політична система імперії IV – середина VII ст.
2. Східна Римська (Візантійська) імперія за Юстиніана I: внутрішньополітичний розвиток та зовнішня політика
3. Повстання «Ніка» за даними Прокопія Кесарійського.
4. Іконоборство у Східній Римській (Візантійській) імперії (VIII–IX ст.). Селянсько-плебейська ересь павликіан. Повстання під проводом Фоми Слов'янина.
5. Господарство ромейського села у VIII ст. Землеволодіння і землекористування за даними *«Землеробського закону»*. Життя сільської громади
6. Соціальні зміни у Східній Римській (Візантійській) імперії наприкінці IX–XII ст. Завершення процесу феодалізації.
7. Військова організація та основні напрями зовнішньої політики Східної Римської (Візантійської) імперії у VII–IX ст. за даними Костянтина Багрянородного.
8. Східна Римська (Візантійська) імперія і арабський світ VII–VIII ст. Міждинастичне становище та зовнішня політика Східної Римської (Візантійської) імперії X–XII ст.
9. Східна Римська (Візантійська) імперія і Русь IX–XII ст. згідно *«Повісті временних літ»*.
10. Мистецтво, культура, освіта та філософські течії Східної Римської (Візантійської) імперії IV–XII ст.

Рейтинг 5.

1. Виникнення Французького королівства. Завершення процесу феодалізації на території Франції. Внутрішньополітичний устрій та зовнішня політика Капетингів.
2. Політичний розвиток Італії у другій половині VIII–X ст. Формування феодальних відносин в Італії. Регіональні особливості процесу.
3. Італійські міста VIII–X ст. Місце Італії в зовнішній політиці німецьких імператорів та французьких королів.
4. Верденський поділ спадщини Карла Великого та виникнення Німецького королівства

5. Соціальна структура та міжстанові відносини у Німеччині у IX – на початку XI ст.
6. Економічний розвиток німецьких земель у IX–XI ст.
7. Утворення Німецької імперії: причини, передумови та наслідки процесу. Династія Оттонів.
8. Зовнішня політика німецьких імператорів у X – на початку XI ст.
9. Німецькі землі і Русь у X–XI ст.

Рейтинг 6.

1. Джерела з історії англосаксів та скандинавів VIII–XI ст. Саги, як історичне джерело.
2. Держави англосаксів у IX – середині XI ст. Датська і Англосаксонська династії.
3. Зародження феодальних відносин у Північній Європі. «Епоха вікінгів» у Європі.
4. Завершення феодалізації англосаксонського суспільства (IX–XI ст.). Суспільний розвиток та економіка скандинавів у VI–VIII ст.
5. Джерела з історії християнства доби раннього середньовіччя.
6. Становище християн на межі античності та середніх віків. Місце Церкви в структурі Римської імперії.
7. Становлення християнської догматики. Перші Вселенські Собори.
8. Християнізація варварських народів. Місце та роль Церкви після занепаду Західної Римської імперії. Зародження патристики. Діяльність Отців Церкви.
9. Виникнення чернецтва. Статут святого Бенедикта. Становище Церкви в імперії Каролінгів (середина VIII–IX ст.). Імперська церква у Німеччині (X – початок XI ст.).
10. Папство і Західна церква у другій половині IX – середині XI ст. Церковний розкол 1054 р.: причини, хід і наслідки.

Рейтинг 7.

1. Джерела з історії Хрестового руху XI–XIII ст.
2. Історичні передумови, причини і характер Хрестових походів.
3. Початок Хрестового руху. Похід бідноти.
4. Перший Хрестовий похід рицарів. Захоплення Єрусалима.
5. Держави хрестоносців на Близькому Сході. Духовно-рицарські Ордени.
6. Другий і третій Хрестові походи. Діяльність Бернарда з Клерво.
7. Четвертий Хрестовий похід і падіння Константинополя.
8. Хрестові походи XIII ст. Діяльність Людовіка IX.
9. Занепад хрестового руху. Наслідки Хрестових походів.

Рейтинг 8.

1. Генезис ранньосередньовічної західноєвропейської культури (кінець V–VII ст.).
2. Культурне піднесення арабської Іспанії (VIII–X ст.).
3. Каролінгське і Оттонове відродження. Імітація та наслідування античності.
4. Розвиток культури країн Півночі Європи доби раннього середньовіччя.
5. Причини, передумови, хід та наслідки арабського завоювання Іспанії.
6. Мусульманське володарювання на території Піренейського півострова.
7. Виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти.
8. Соціально-економічний і політичний розвиток Астуро-Леонського королівства і Каталонії.
9. Соціально-економічний і політичний розвиток Наварри і Арагону.

Рейтинг 9.

1. Соціально-економічні та історичні передумови появи середньовічних міст в країнах Європи доби раннього та класичного середньовіччя.
2. Виникнення міст як центрів розвитку ремесла і торгівлі. Особливості даного процесу в країнах Європи.

3. Міське право і види міського самоврядування.
4. Боротьба європейських міст за незалежність (на прикладі Італії, Франції та Німеччини).
5. Причини та передумови виникнення цехів.
6. Міське ремесло, його характер та організація. Спеціалізація цехового ремесла
7. Соціально-економічна структура цехів, характер цехового виробництва.
8. Розкладання і занепад цехів у XIV–XV ст.
9. Соціальна боротьба у цехах, її причини, характер та наслідки.

Рейтинг 10.

1. Джерела до вивчення історії Франції та Німеччини XI–XIII ст.
2. Посилення королівської влади у Французькому королівстві у XII – початку XIII ст.
3. Реформи короля Людовіка IX. Зовнішня політика Франції.
4. Зародження та особливості формування станової монархії у Франції.
5. Причини і початок Столітньої війни. Поразки Франції. Жакерія
6. Відновлення Столітньої війни. Діяльність Жанни д'Арк.
7. Завершення політичного об'єднання Франції. Людовік XI.
8. Ключіський рух і піднесення папства. Боротьба за інвеституру. Вормський конкордат.
9. Війни Фрідріха I Барбаросси з італійськими містами. Ломбардська ліга. Виникнення системи поліцентризму в Італії.
10. Боротьба Католицької Церкви з єресями в XII–XIII ст. Поява чернечих орденів та інквізиції.

Рейтинг 11.

1. Вплив нормандського завоювання на соціально-політичний розвиток Англії.
2. Соціальна структура англійського суспільства кінця XI ст. за даними *«Книги Страшного Суду»*.
3. Правління та реформи Генріха II Плантагенета.
4. Зовнішня і внутрішня політика Іоанна Безземельного. *«Велика хартія вольностей»*.
5. Особливості формування станової монархії в Англійському королівстві. Походження парламенту, його соціальна і політична роль.
6. Соціально-економічний розвиток Англії у XIV ст. *«Робітниче законодавство»*.
7. Рух за реформу Церкви в Англійському королівстві. Джон Уікліф. Лолларди.
8. Повстання Уота Тайлера. Із анонімною хроніки, що належала абатству Св. Марії в Йорку.
9. Особливості соціально-політичного розвитку Англійської Корони у XV ст. Війна Червоної і Білої Троянд.

Рейтинг 12.

1. Економічний розвиток Італії в XIII–XV ст. Зародження капіталістичних відносин.
2. Особливості соціально-економічного розвитку німецьких земель у XIV–XV ст.
3. *«Золота булла»* Карла IV Люксембурга. Політичне роздроблення Священної Римської імперії.
4. Кальмарська унія скандинавських країн, її внутрішньополітичне, соціально-економічне та міжнародне значення.
5. Занепад папства і впливу Католицької Церкви у XIV–XV ст. *«Авіньйонський полон пап»* та *«Велика схизма»*.
6. Середньовічне мистецтво та архітектура (XII–XIV ст.).
7. Італійський гуманізм і його соціальне коріння. Діяльність Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарки, Джовані Бокаччо.
8. Мистецтво Раннього Відродження (XIV–XV ст.).
9. Становище держав Піренейського півострова в XI–XIII ст. Вирішальні успіхи Реконкісти.
10. Особливості соціально-політичної організації держав Піренейського півострова у XII–XIII ст. Станові монархії.

11. Об'єднання Іспанії та завершення Реконкісти.

Рейтинг 13.

1. Держави й спільноти Дунайської низовини VI–X ст. Аварський каганат. «Велика Моравія» Моймировичі.
2. Соціально-політичний устрій угрів у IX–X ст. Виникнення Угорського королівства Династія Арпадів
3. Угорщина XII–XIII ст. «Золота булла» Андрія II. Монгольське вторгнення
4. Внутрішня та зовнішня політика Угорщини в XIV ст. за династії Анжу та Люксембургів.
5. Боротьба Угорського королівства з турками. Станова монархія за Матяша Гун'яді.
6. Формування волоської та молдавської спільнот. Утворення князівств (господарств) Валахії та Молдови. Династії Басарабів та Мушат
7. Середньовічна міська культура. Магістрат, благоустрій, побут
8. Рицарська культура: виховання, призначення та соціальна роль середньовічного рицарства
9. Університети і схоластика у XII–XV ст.
10. Джерела до середньовічної культури доби класичного і пізнього середньовіччя.

Рейтинг 14.

1. Розуміння сутності феодалізму в історіографії XVI–XVIII ст. Просвітництво
2. Напрями розвитку медієвістики у першій половині XIX ст. Зародження романтизму
3. Стан медієвістики в другій половині XIX ст. Становлення історичної науки. Видання перших колекцій джерел
4. Дослідження європейського середньовіччя у першій половині XX ст. Формування Школи Анналів
5. Сучасна зарубіжна західноєвропейська медієвістика. Історична антропологія
6. Проблема генезису феодалізму у радянській історичній науці. Специфіка історичних студій
7. Українська медієвістика XX – початку XXI ст. Головні осередки та напрями вивчення історії Середніх віків в Україні

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни (усні, письмові відповіді, самостійна робота тощо)	Структура оцінювання відповідей (усний, письмовий контроль, самостійна робота для студентів усіх форм навчання): 25–1 – відповідь складається із 1–2 речень не по суті, або майже не по суті. 49–26 – відповідь не структурована, вступ і висновок відсутні; здобувач не демонструє знань історичних фактів, дат, подій, процесів, постатей, допускає значні помилки; не володіє історичною хронологією, історичною географією, термінами і поняттями; узагальнення відсутні. 69–50 – відповідь структурована в рамках основної частини, не містить чіткого вступу чи висновку; здобувач виступає демонструючи найбільш загальні знання з історичних фактів (дат, подій, процесів, постатей), допускає значні помилки; на задовільному рівні володіє історичною хронологією, історичною географією, термінами; у відповіді практично відсутні узагальнення або вони дуже фрагментарні. Немає знання джерел та історіографії теми. 89–70 – відповідь структурована, містить вступ і висновок; студент розкриває історичний процес в рамках конкретного питання із незначними недоліками; демонструє добрі знання історичних фактів, дат, подій, процесів, постатей, проте допускає помилки в частині історичної хронології, історичної географії, термінології. Має певні
--	---

	знання у галузі джерелознавства. 100–90 – відповідь детально структурована, містить вступ, основну частину та висновок; студент повноцінно висвітлює питання; демонструє знання значної кількості конкретних історичних фактів, дат, подій, процесів, постатей; на високому рівні володіє історичною хронологією, історичною географією, категорійним апаратом; знає ключові джерела та праці істориків до теми; водночас робить узагальнення та висновки з питання, розуміє ширший контекст конкретних подій, усвідомлює їх роль і значення, демонструє володіння науковою літературою з теми. Оцінка тестових завдань у системі <i>d-learn</i> передбачає щоразу 100 питань на кожен із рейтингів з подальшим оцінюванням у 100 балів.
Умови допуску до підсумкового контролю	Допуск до підсумкового контролю передбачений за умов відсутності жодної заборгованості за лекційні і практичні заняття та наявності не менше 50 балів, зароблених у різний спосіб під час практичних, індивідуальних занять та самостійної роботи. Заборгованість ліквідовується у часі консультативних годин викладача, відповідно до встановленого з ним графіка та форм відпрацювання, які носять індивідуальний для кожного студента характер
Підсумковий контроль	Екзамен 1. Форма здачі – письмова Білет включає п'ять питань, з яких три теоретичного характеру, одне – термінологічного, одне – хронологічного змісту. Оцінка за кожне з питань максимально – 20 балів із наступним розподілом: 1–4 – відповідь складається із 1–2 речень не по суті, або майже не по суті. 5–8 – відповідь не структурована, вступ і висновок відсутні; здобувач не демонструє знань історичних фактів, дат, подій, процесів, постатей, допускає значні помилки; не володіє історичною хронологією, історичною географією, термінами і поняттями; узагальнення відсутні. 8–12 – відповідь структурована в рамках основної частини, не містить чіткого вступу чи висновку; здобувач виступає демонструючи найбільш загальні знання з історичних фактів (дат, подій, процесів, постатей), допускає значні помилки; на задовільному рівні володіє історичною хронологією, історичною географією, термінами; у відповіді практично відсутні узагальнення або вони дуже фрагментарні. Немає знання джерел та історіографії теми. 12–16 – відповідь структурована, містить вступ і висновок; студент розкриває історичний процес в рамках конкретного питання із незначними недоліками; демонструє добрі знання історичних фактів, дат, подій, процесів, постатей, проте допускає помилки в частині історичної хронології, історичної географії, термінології. Має певні знання у галузі джерелознавства. 17–20 – відповідь детально структурована, містить вступ, основну частину та висновок; студент повноцінно висвітлює питання; демонструє знання значної кількості конкретних історичних фактів, дат, подій, процесів, постатей; на високому рівні володіє історичною хронологією, історичною географією, категорійним апаратом; знає ключові джерела та праці істориків до теми; водночас робить узагальнення та висновки з питання, розуміє ширший контекст

	конкретних подій, усвідомлює їх роль і значення, демонструє володіння науковою літературою з теми. Приклад екзаменаційного білету: 1. Причини та передумови виникнення цехів. Чому цех – важливий елемент розвитку міста: запитальник для учня 2. «Оттонове відродження». 3. Стисло охарактеризуйте регіональні особливості формування феодалізму в Італії. 4. Поясніть термін «Бонди». 5. Династія Капетингів, роки правління: 980–1300; 987–1328; 1000–1321; 1066–1315 2. Форма здачі – у формі тестів в системі <i>d-learn</i>. У такому разі студент відповідає на завчасно підготовлені викладачем 200 питань, які конвертуються системою у 100-бальну шкалу оцінювання
7. Політика навчальної дисципліни	
Письмові роботи: практикуються за результатами модульних блоків Академічна доброчесність: витримується у повному обсязі (https://cnu.edu.ua/polozhennia-pro-zarobihannia-plahiatu/) Відвідування занять – обов’язкове (https://efund.pnu.edu.ua/3-1-osvitnij-protses/) Неформальна освіта: передбачається у формі отримання самостійних завдань (https://efund.pnu.edu.ua/3-1-osvitnij-protses/)	
8. Рекомендована література	
Основна (підручники та хрестоматійні видання) 1. Балух В. О. Візантиністика. Чернівці, 2006. 2. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / за ред. С. Б. Сорочана і Л. В. Войтовича. Львів: Видавництво «Апріорі», 2011. 3. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М. О. Рудь. Київ., 2005 4. Історія середніх віків / за ред. В. Балуха. Чернівці, 2007. Т. 1–2. 5. Лиман С., Парфіненко А. Історія міжнародних відносин та дипломатії (довестфальська доба): навчальний посібник. Суми, 2024 6. Рубель В. Історія Середньовічного Сходу. Київ, 2002. 7. Рубель В. Історія Середньовічного Сходу. Тематична хрестоматія. Київ, 2002. 8. Хрестоматія з історії середніх віків : в 3 т. / за ред. М. П. Граціанського і С. Д. Сказкіна. Київ, 1952. Т. 1–2. 9. Medium aevum / за ред. Л. Войтовича. Львів, 2010. Додаткова (монографії, статті) 10. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів, 2002. 11. Боднарюк Б. Харизма пустелі. Витоки, становлення, духовно-аскетична і місіонерська практика християнського чернецтва III–XI ст. Чернівці, 2012. 12. Бубенок О. Від Аттилі до Чингіз-хана (алани і тюркомовні номади Євразії). Біла Церква, 2012 13. Вацеба Р. М. Каролінзька політика стосовно білих сербів наприкінці VIII та в IX ст. <i>Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал</i>. 2023. № 1 (21). С. 19–63 14. Войтович Л. Середні віки в Україні: хронологія, проблеми періодизації. <i>Український історичний журнал</i>. 2003. № 4. С. 134–139. 15. Волошук М.. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції. Івано-Франківськ, 2014. 16. Гуцул В. Проторицарство? Франкська армована кіннота VIII–X століття у візуальних джерелах. <i>Text and Image: Essential Problems in Art History</i>. 2021. 2(12). С. 37–82. 17. Гуцул В. Франко-норманська кавалерія XI – початку XII століття і виникнення рицарської тактики кінного бою на матеріалі візуальних джерел. <i>Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»</i>. 2019. Вип. 2 (41). С. 46–63. 18. Демчук С. Дивись і не чіпай: ідеал жіночої харчової поведінки в наративах та образності пізнього середньовіччя. <i>Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія</i>. 2020. № 146. С. 13–18.	

19. Кардаш О. Каролінзькі земельні дарування Баварській Церкві як засіб колонізаційного та місіонерського освоєння «Молодшої Європи» (перша половина – середина IX ст.). Частина 2. *Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*, 2022. Вип. 35. С. 11–23.
20. Кашук О. Монотелітство у Візантії VII століття: доктрина, політика та ідеологія влади. Львів, 2019.
21. Лінч Дж. Середньовічна церква. Київ, 1994.
22. Подоляк Н. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя, дипломатія XII–XVII століть. Київ, 2009.
23. Филипчук О. Русь і Свята Земля: люди, тексти, ідеї. *Записки наукового Товариства імені Шевченка*. Т. 274. Праці Історично-філософської секції. 2021. С. 7–21.
24. Чорний М. Вибрані праці. Львів, 2014.

Дисертаційні роботи

25. Волощук М. Військово-політичні стосунки Угорського королівства з Галицьким і Галицько-Волинським князівством (кінець XII–XIII ст.). Дисертація. Чернівці, 2005.
26. Гаврилишин М. Політичні і військові зв'язки британських династій з Рюриковичами у IX–XI ст. Дисертація. Львів, 2016.
27. Калініченко В. Військово-політичні аспекти розвитку першої Болгарської держави у IX – першій чверті X ст. Дисертація. Чернівці, 2017.
28. Кардаш О. Латинська та кирило-мефодіївська церковні традиції IX–XI ст.: східний фронт канонічного протистояння. Дисертація. Івано-Франківськ, 2023.
29. Косміна А. Орден тамплієрів: виникнення, організаційне оформлення і діяльність у XII – на початку XIV ст. Дисертація. Київ, 2025.
30. Кубай І. Вплив гуситської революції на інституційні та етнонаціональні процеси в чеських землях наприкінці XIV – у першій половині XVI ст. Дисертація. Чернівці, 2009.
31. Кузь А. Генуезька Газарія у другій половині XIII–XV ст.: військовий аспект розвитку. Дисертація. Чернівці, 2012.
32. Кшановський Р. Трансформація лицарського стану в Англії (XIII – першої половини XV століття): військово-адміністративна діяльність та структури повсякденності. Дисертація. Львів, 2019.
33. Лісін Д. Вплив вікінгів на розвиток ірландського суспільства в кінці VIII–X ст. Дисертація. Львів, 2016.
34. Мудеревич В. Хрестоносний рух на Близьких Схід і руські землі у кінці XII – першій половині XIII ст. Дисертація. Чернівці, 2009.
35. Папа І. Походження князівських родів у Великому князівстві Литовському. Дисертація. Львів, 2014.
36. Погребенник А. Духовно-світоглядні засади народно-релігійних рухів на півдні Франції у XII–XIV ст. Дисертація. Чернівці, 2017.
37. Половинська В. Давня Русь і Скандинавія: політичні і соціокультурні відносини (XI – перша половина XII ст.) Дисертація. Київ, 2015.
38. Стасюк А. Місіонерська діяльність Ордену францисканців на Русі XIII – першої третини XV ст. Дисертація. Львів, 2016.
39. Тимар І. Образ половців у польській історичній думці XI–XV ст. Дисертація. Львів, 2021.
40. Чепіженко В. Річард II Плантагенет: політичні практики та концепція правління. Дисертація. Одеса, 2020.
41. Яновський Я. Війна гунського союзу племен із Західною Римською імперією 451–455 рр.: генеза, перебіг подій та наслідки. Дисертація. Чернівці, 2016.

Викладач _____